

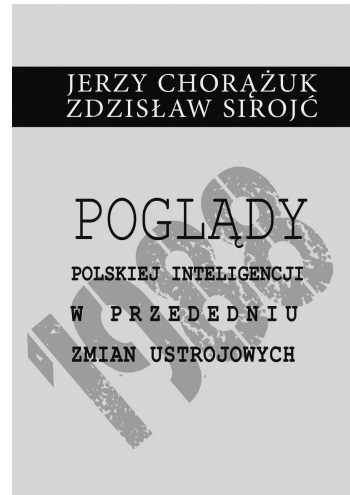
Włodzimierz Chojnacki

Wydział Nauk Społecznych

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Warszawa

ORCID 0000-0003-2306-3366

Recenzja: Jerzy Chorążuk, Zdzisław Sirojć, *Poglądy polskiej inteligencji w przededniu zmian ustrojowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2019, s. 300.

Przedmiotem recenzji jest praca monograficzna *Poglądy polskiej inteligencji w przededniu zmian ustrojowych* Jerzego Chorążuka i Zdzisława Sirojća. Autorzy dokonali w niej analizy ilościowej wyników badań socjologicznych dotyczących polskiej inteligencji, które zostały przeprowadzone przez CEBOS latem 1988 r., czyli na pół roku przed obradami Okrągłego Stołu. Struktura treści zawartych w książce, wskazuje, że składa się ona z dobrze skorelowanych ze sobą czterech obszarów rozważań: analiz teoretycznych, założeń metodologicznych, opisu wyników badań empirycznych oraz wniosków końcowych. Ponadto, obszary te wzajemnie się uzupełniają, przenikają i generują nowe archetypy myślenia i postrzegania zmian, jakie dokonały się zarówno w strukturze inteligencji, jak i jej otoczeniu społeczno-ekonomicznym i politycznym.

Elita w badanym okresie stanowiła istotną siłę prorozwojową społeczeństwa i gospodarki, zwłaszcza poprzez rozwiązywanie wielu ważnych problemów egzystencjalnych, poznawczych i praktycznych. To ona, a głównie elita techniczna, generowała przepływ zaplanowanych i zorganizowanych strumieni produkcji i usług, energii, informacji, wiedzy, innowacji i finansów w gospodarce nakazowo-rozdzielczej i zbiurokratyzowanych instytucjach państwowych i spółdzielczych oraz w rzemiośle, handlu i rolnictwie.

W recenzowanej książce dokonano próby wyjaśnienia miejsca i roli inteligencji w procesie transformacji, przedstawionej przez autorów w ujęciu socjologii historycznej. Takie podejście powinno ułatwić czytelnikom lepsze zrozumienie

przyczyn oraz okoliczności, w jakich, dzięki „zbuntowanej generacji inteligencji solidarnościowej” wspieranej przez większość społeczeństwa, dokonano w Polsce po 1989 r. głębokich zmian systemowych. Dla historyków, socjologów i politologów inspirujące mogą być szczególnie trzy obszary. Pierwszy, poznawczy, zawierający nowe fakty wynikające z analizy materiałów i dokumentów, w tym ankiet (przechowywanych w archiwach), które w tym momencie mają już znaczenie historyczne i wymagają wyjaśnienia. Drugi, metodologiczny, sugerujący prowadzenie badań socjologiczno-historycznych w zakresie szerszym niż miało to miejsce dotychczas. A także trzeci, praktyczny, zogniskowany na omówieniu miejsca i roli inteligencji w wydarzeniach historycznych, skłaniający do refleksji.

Pracę *Poglądy polskiej inteligencji w przededniu zmian ustrojowych* wyróżnia analityczno-syntetyczny sposób przedstawiania złożoności problemów związanych z funkcjonowaniem inteligencji i sposobów jej oddziaływania na społeczeństwo. Szczegóły dotyczące pochodzenia elit, ich zróżnicowanych poglądów oraz zmian zachodzących w społeczeństwie stanowią niezwykle wartościowy materiał o charakterze interdyscyplinarnym, który posiada unikalny walor opisowo-wyjaśniający, badawczy, dydaktyczny i praktyczny. Szczególnie ciekawa jest analiza porównawcza poglądów elity posiadającej osiągnięcia w zakresie nauki i techniki oraz tej mającej duże braki w wykształceniu, niski kapitał społeczny, kwalifikacje i kompetencje zawodowe.

Bliska idei interdyscyplinarności jest również przyjęta w monografii perspektywa socjologiczno-historyczna. Dzięki zastosowaniu poznania historycznego autorzy osiągnęli ważny efekt: dokładną rekonstrukcję omawianego okresu – pełnego różnego rodzaju napięć, konfliktów i wydarzeń związanych z dokonywanymi się wtedy procesami społecznymi, zmianami w sposobach myślenia oraz prezentowanych postawach i zachowaniach. Dla autorów istotne było przedstawienie i zaakcentowanie roli elit również w szerszym kontekście zmian społecznych, ekonomicznych, politycznych, kulturowych i modernizacyjnych.

Proces aktywności inteligencji z końca lat 80. autorzy analizują w odniesieniu do mobilizacji i tworzenia się odgórných ruchów społecznych, które znalazły wsparcie głównie w związku zawodowym Solidarność i Ogólnopolskim Porozumieniu Związków Zawodowych. Próbuje również – szkoda, że w dość ograniczonym zakresie – przedstawić siłę transformacyjną elit społecznych wobec polityki państwa i dokonywanego poszerzania sfery socjalnej. Jeżeli chodzi o przebieg procesów modernizacyjnych, to autorzy prezentują postawę zbyt kurczowego trzymania się metod konwencjonalnych i zogniskowanych na jednoliniowej i jednowymiarowej naturze poglądów prezentowanych przez inteligencję.

Zastosowanie podejścia socjologiczno-historycznego umożliwiło autorom położenie nacisku na ukazanie socjologii życia codziennego, postrzeganego przez inteligencję w realiach rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i uwarunkowa-

nej atmosferą konfliktu (z jednej strony konflikt ten był związany z różnorodnymi formami aktywności, a z drugiej – biernym poparciem i zanurzeniem się części inteligencji w emigracji wewnętrznej). W książce wyraźnie podkreślono spójny i wielokierunkowy wpływ inteligencji na ówczesne zmiany w strukturze społecznej.

Wyniki badań przedstawione w monografii są niezwykle interesujące, ale również bardzo potrzebne dla teorii i praktyki społecznej oraz dalszego rozwoju sfery poznawczej zarówno wytrawnych badaczy z zakresu nauk społecznych, jak i młodych czytelników, którzy realia końca lat 80. poznają jedynie z telewizji publicznej, książek, mediów, przekazów rodziców i dziadków. Recenzowana praca stanowi dobrą platformę, łączącą wiele punktów widzenia na potencjał i rozkład elit w ówczesnej strukturze społecznej oraz charakteryzuje drogę, którą przebyliśmy, aby mówić obecnie o Polsce jako państwie i społeczeństwie demokratycznym.

Unikalne rezultaty omówione w książce upoważniają do stwierdzenia, że autorzy posiadają profesjonalne kompetencje naukowo-badawcze i doświadczenie w zakresie opisu i wyjaśniania problemów społecznych i kulturowych związanych z funkcjonowaniem społeczeństwa. Charakteryzują się wysokim poziomem przygotowania merytoryczno-metodologicznego w zakresie prezentowania problemów i sposobów ich rozwiązywania oraz formułowania wniosków. Szkoda tylko, że nie wykorzystali okazji do przeprowadzania jeszcze głębszych analiz i porównań w odniesieniu do elit funkcjonujących w innych (przynajmniej kilku) wysokorozwiniętych państwach Europy Zachodniej. Pomimo tych drobnych zaniedbań, autorzy dali się poznać jako bardzo kompetentni i dociekliwi badacze, którzy potrafią zastosować metody analizy ilościowej i jakościowej, socjologiczno-historycznej oraz historyczno-porównawczej oraz wtórnej analizy wyników badań.

Monografia Jerzego Chorążuka i Zdzisława Sirojca istotnie rozszerza dotychczasowy stan wiedzy o inteligencji i jej poglądach w końcowej fazie upadku realnego socjalizmu, ujętych w perspektywie socjologiczno-historycznej. *Poglądy polskiej inteligencji w przededniu zmian ustrojowych* to książka, którą warto przeczytać. Jest skierowana zarówno do teoretyków i badaczy – może znakomicie służyć do identyfikacji i ewaluacji mikro i makro sieci struktur społecznych zogniskowanych wokół określonych wartości, a także do kształtowania sieci wymiany i porównywania wiedzy o elitach społecznych – jak i innych czytelników zainteresowanych tematem, zwłaszcza naukowców, wykładowców i studentów.